

НАУКОВА ШКОЛА ПОЛІТИЧНОЇ ЕТНОЛОГІЇ І. М. ВАРЗАРЯ

ВАРЗАР
ІВАН МИХАЙЛОВИЧ

Доктор політичних наук, професор, академік Української академії політичних наук, професор кафедри політичних наук факультету політології та права Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Коло наукових інтересів: політологія, етнологія, соціологія, державознавство, революціологія, політична історія, публіцистика.

Народився І. М. Варзар 25 липня 1937 р. у с. Домужень Флорештського району Республіки Молдова. Громадянином України став у 1961 р. Був вчителем, культторгом, науковим редактором, державним службовцем і університетським викладачем. У 1970–1990-х рр. — головний редактор наукового видавництва, завідувач трьох університетських кафедр, радник прем'єр-міністрів, міністрів та консультант депутатів. Має 5-й ранг (III кат.) державного службовця (1999).

У 1966 р. закінчив Миколаївський педагогічний інститут («Російська славістика»), в 1992 р. — ІПК Санкт-Петербурзького університету («Політологія»); у 1989 р. — докторантуру Московської Академії суспільних наук («Соціально-політичні дисципліни»), у 1994 р. — докторантуру Київського інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАНУ («Правознавча політологія»). Кандидат філософських наук (1975), доцент (1980), професор (1990), доктор політичних наук (1995), академік УАПН (1997).

Впродовж 1970–1990 рр. І. М. Варзар заснував три соціально-політичні науки — політичну революціологію, політичну етнологію та політичну кратологію, на базі яких створив відповідні наукові школи (НШ). Теоретико-методологічний потенціал кожної з наук до втілення замислювався у текстах трьох монографій та трьох докторських дисертацій. В 1987–1999 рр. цю творчу програму виконано.

На його формування вплинули свого часу знані вчені: революціологічна ідея — від доктора воєнних наук Д. Бельфора; політолого-етнологічна — від доктора соціологічних наук Р. Ітса, а кратологічна — від доктора історичних наук О. Яковлева.

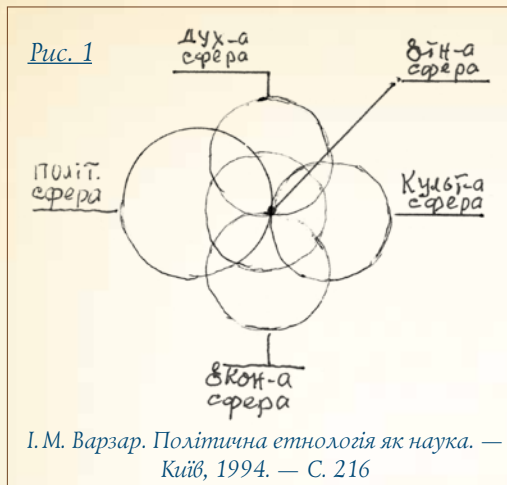
Свої науки І. М. Варзар засадовував на ним же створеному «саєтнологічному квадраті» (СК), який від будь-якої науки вимагає мати «суто свої дуаль-конструкти»: об'єкт уваги — предмет аналізу; основний закон — комплекс закономірностей; понятійний апарат — термінологічна мова; основний метод — методологічний інструментарій. На його основі впровадив в науковий вжиток 30 нових

понять і термінів, 15 нових ідей, концепцій і теорій, а також 4 нових дослідницьких методів, зокрема, історіологічний, тріадний, каскадний та інституційного забезпечення областей державної політики.

Усі три науки І. М. Варзара мають один об'єкт-предметний загаль — політичне життя багатонародної країни, а ядро — політичне життя етнічних і національних меншин. З початку 1990-х рр. революціологічну науку фактично здано до архіву, і в центрі його зусиль стала політична етнологія, а з кінця 1990-х її збагачує та продовжує політична кратологія. Спільну ж назву НШ закріплено за політичною етнологією, що й констатовано в енциклопедичних та інших виданнях: Л. Шкляр (2005), М. Недюха (2011), В. Бебик (2012) та О. Рудакевич (2014).

Народжена в роки останнього 20-ліття кризуючого СРСР політична етнологія заявила про себе лише наприкінці 1980-х рр. О. Яковлева особливо зацікавила центральна наукова новела І. М. Варзара із книги «Политическая этнология как наука. Пропедевтический очерк» (1988) — схема розташування та взаємодії сфер і галузей суспільного життя людей (Рис. 1). На ній політична сфера «правим крилом» тиснула на економічну сферу, «лівим крилом» — на духовну сферу, а анфас буквально пресувала етноісторичну сферу. За словами О. Яковлева, якби це теоретичне відкриття з'явилося раніше, «це б, напевно, усунуло потребу в цій галасливій перебудові».

Цими ж сенсиріями восени 1992 р. зацікавився Прем'єр суверенної України Л. Д. Кучма. Вчитуючись у ту само схему, він намагався зрозуміти, чому етноменшини проживають на периферіях країни, а графічно перебувають у центрі; де є «робоче місце» держави на цій схемі; чому меншинська сфера перебуває у самому центрі, — «хіба політика або економіка не є порівняно важливішими сферами?». «В багатоетнічному суспільстві ця сфера і є найважливішою. До того ж, вона не є лише етноменшинською, а є усесуспільною в даній країні», — стисло відповів І. М. Варзар. Л. Д. Кучма пообіцяв самому розібратися

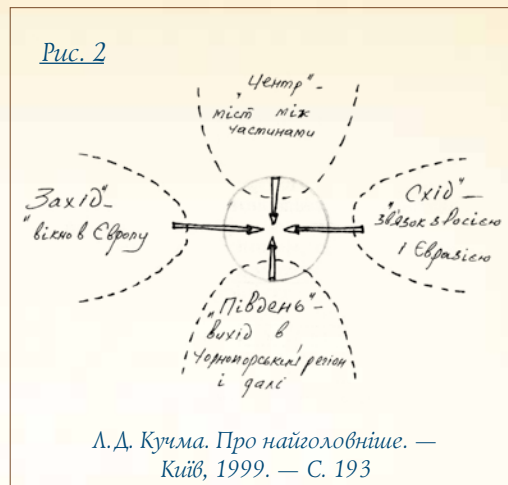

у тому, «за яких умов етнонацменшини не будуть роздірвати країну на шматки, а, навпаки, будуть її цементувати імпульсами із політичного центру». Через 8 років Президент дотримав слова, і в своїй книзі запропонував свою схему «превентивного залучення етнонацменшин до зміцнення країни зсередини» (Рис. 2). На жаль, після 2004 р. наступні політикумні команди у цьому контексті часом мислили і діяли контрарно, і етнополітичними наслідками цієї дисфункції нині стурбований увесь світ.

Для розуміння генез й істинного змісту діалогії «наука — наукова школа» на прикладі І.М. Варзара потрібний короткий ретроспективний курс. Політична етнологія народилася й первісно зміцніла в радянських етносоціополітичних реаліях 1970–1980-х рр. За україно-суверенних часів вона послідовно пройшла два періоди апробації на «теоретичну самість» та «практичну корисність», — політико-кратологічний (коли її ідеї впроваджувалися у соціумо-державотворчі проекти правлячого країною політикуму) та науково-дидактичний (коли її наукоосвітний потенціал «переплавлявся» на світоглядно-пізнавальні конструкти та ціннісні орієнтації для студіюючої молоді). З 1995 р. науку включено до навчальних планів кількох університетів.

До етнократологічних сутностей і науки, і НШ І.М. Варзара в Україні стали прислухатися вже на третьому місяці її незалежності. У лютому 1992 р. віце-прем'єр М.Г. Жулинський призначив його консультантом Уряду «з етнологічних питань», попросивши негайних внесень і корекцій до законопроекту «Про національні меншини в Україні». До тексту Іваном Михайловичем було включено чотири новели: етнокультурна автономія, етнонаціональний виборчий округ (разом із І.В. Попеску), етнополітична партія та диференціація понять «національна меншина» й «етнічна меншина».

Відтоді для І.М. Варзара стало правилом: разом зі своїми адептами під кожний подібний законопроект готувати не лише теоретикологеми, а й проводити наукові конференції, а на їх матеріалах випускати книжку. Цього разу доручення віце-прем'єра було реалізовано 15 років потому: у лютому 2006 р. проведено теоретичну конференцію, а в червні

2007 р. під редакцією Івана Варзара випущено книгу «Політолого-етнологічні проблеми розвитку сучасної України».

На доручення Адміністрації Президента (від жовтня 1994 р.) І.М. Варзар розробив теоретичну методологію «область державної політики як специфічний політико-кратологічний інститут». З цієї проблематики він опублікував до десятка різноформатних праць. Дещо багатшою та різноманітнішою виявилася результативність іншого доручення Президента (від березня 1995 р.) — про теоретичне осмислення й праксеологізацію ідеї «політична опозиція»: протягом року в групі з академіком В. Шинкаруком, віце-прем'єром І. Курасом та депутатом А. Кінахом було підготовлено законопроект про політичну опозицію, проведено наукову конференцію, а у червні 1996 р. під редакцією І.М. Варзара випущено книгу «Політична опозиція: теорія та історія, світовий досвід та українська практика».

Найвищим та суспільно значущим результатом життєтворчості НШ в ідейно-інформаційному просторі країни І.М. Варзар вважає створення зі своїми адептами спільних теоретико-праксеологічних проектів (СТПП). При цьому висуває вимоги: неодмінна *prima-novella*, мінімум — відкриття нових граней у давно відомій істинній сутності, просування на вищий рівень якоїсь старої ідеї, концепції, теорії із арсеналу фундатора НШ. Його СТПП поділяються на три групи: індивідуальні (як правило, це дисертації), малоформатні та великоформатні. Усі проекти, здебільшого, започатковуються та реалізуються за участю І.М. Варзара. За останню чверть століття (1992–2016) в його СТПП брали участь 25 українських та 8 іноземних дослідників, зокрема, француз, поляк, два румуни і чотири молдаванина.

Серед СТПП малого формату виділяються дві групи індивідуальних дисертаційних проектів. Під консультуванням/керівництвом І.М. Варзара в Україні і за кордоном захищено 15 докторських і понад 20 кандидатських дисертацій. Найреальнішими є докторати В. Анікіна (з проблем політичного громадянства), І. Бідзюри (реформаціологічної політики), М. Бялковської (етнокультурної

інтеграції), П. Варзаря (політичної елітології), О. Дикарєва (стратегічно-дипломатичного мислення), Г. Луцишин (інституціоналізації процесу політичної консолідації суспільства), Р. Петраша (етнонацменшинської консолідації позаєтнічних людностей), О. Рудакевича (національної моделі політичної культури), А. Смоли (політичної свідомості поліетнічного суспільства), В. Ханстантинова (політичної толерантності в соціумотворчих процесах) та ін. До захисту готові докторські дисертації О. Маруховської (з проблем етнополітичного конфлікту), С. Савойської (мовно-комунікаційної політики як специфічної області державної політики), В. Туренко (політичної філософії органічного націоналізму), О. Чижової (політичного прагматизму). Щодо другої групи, поза межами НШ Варзаря, але під його впливом з різних проблем захистили докторські дисертації О. Антонюк, В. Бакуменко, В. Бурдяк, Ф. Медвідь, М. Обушний, В. Степанов, С. Федуняк та ін.

Серед СТПП великого формату виділяються дві творчі колективізми. Внутрішнього характеру СТПП стала трирічна (1998–2001 рр.) робота І. Бідзюри, І. Варзаря, О. Картунова, О. Малькова, М. Недюхи та Ю. Шайгородського зі створення Всеукраїнської реформаціологічної «Програми «Україна-2010». Теоретико-кратологічний синтез Програми для громадського осмислення подано Варзарем у статті «Радикальні реформи — єдиний порятунком для України» (2009 р.). Прикладом успішного СТПП міжнародного характеру є 20-річна (1995–2015) робота вчених із чотирьох країн (Олеся Білодіда, Івана Варзаря — Україна, Аркадія Жуковського — Франція, Міхая Клімиджеску — Молдова, Корнелія Регуша — Румунія) з підготовки історіологічного ґрунту під завдання ЮНЕСКО щодо долучення Петра Могили до лику святих. На означеному ґрунті підготовлено 4 малоформатних нариси про П. Могилу, проведено дві міжнародні наукові конференції, три засідання «круглого столу» і видано друком підсумкову монографію І.М. Варзаря «Політичний портрет Петра Могили на історичному тлі та в контекстах реалій Ренесансної епохи» (2015).

І.М. Варзар обґрунтував різницю між науково-педагогічною школою (НПШ) та науковою школою (НШ). Так, він вважає, що НПШ можна називати групу однопрофільних педагогів, які у складі кафедри, лабораторії або ще якоїсь науково-адміністративної одиниці викладають учням/студентам/слухачам основи кимось та колись засадованих наук. НПШ, за давньою європейською традицією та за адміністративним призначенням, очолює знаний педагог і однопрофільний учений, який набув належного досвіду в методиці викладання цієї науки або групи наук.

Суто науковою школою (НШ) можна називати групу однопрофільних учених, — adeptів знаного й старшого колеги, який колись засадував нову науку та об'єктивно згуртував своїх adeptів єдністю

основних поглядів, спільністю принципів, наступництвом у застосуванні методів наукових досліджень. За прадавньою традицією НШ очолює фундатор тої науки, навколо якої вона розвивається. За радянських часів ототожнення НПШ та НШ стосувалося лише негуманітарних наук. Щодо філософсько-соціологічних та політико-правових наук, про самостійні НШ не могло бути й мови: мовляв, за пересічних учених ще з середини ХІХ ст. усю засадничу роботу вже здійснили класики марксизму-ленінізму.

У НПШ університетського рівня студентів вчать першоосновам наук, а в НШ не студенти, а молоді вчені вчаться у фундатора самим творити науку, щонайменш — вводити в концептуальний обіг нові наукові цінності й орієнтації. НПШ мають своїх adeptів, як правило, лише колег по кафедрі/відділу/лабораторії, а у НШ є дві мікрогрупи adeptів: по-перше, ті, які у своїх дослідженнях продовжують наукову концептику фундатора школи, по-друге, ті, які в ній у фундатора навчаються, переважно, методології та інструменталістики досліджень задля подальшої реалізації суто своїх наукових ідей, проблем, тем, концепцій та інтересів. Концептуально-змістовну базу навчання у НПШ складають програми, плани й стандарти, затверджені відповідними державними інститутами, а у НШ прийнятною є лише ніким «не затверджена» теоретична парадигма фундатора ім'ярек нової науки. Форми занять в НПШ, як правило, «групові» — методичні семінари, «круглі столи», конференції, засідання дорадчих рад, а у НШ — виключно індивідуальні та групові зустрічі, бесіди з фундатором ім'ярек науки.

Творення власної школи в науці — «найшасливіші часи життя вченого-новатора, часи зрілості, індивідуалізації, реалізації» (А. Маслоу). Для І.М. Варзаря реалізаційні часи ще не минули, — він перебуває в роботі та у творчих проєкціях. Напередодні свого 80-річчя застасемо його в обіймах прийдешніх інтелектуальних прозрінь і проривів, сповненим енергією творчих думок, оптимістично налаштованого на те, що університетські учні й надалі сприйматимуть його наукові новели в якості ціннісних орієнтирів для зміцнення своєї професійної свідомості, а вчені adeptи, соратники й однопумці продовжуватимуть його ідейні інтенції, ініціації та візії і просуватимуть їх далі за горизонт сьогоденних уявлень про теоретико-політологічний прогрес.

IVAN M. VARZAR SCIENTIFIC SCHOOL OF POLITICAL ETHNOLOGY

The history of the foundation of a new political science, the meaning of its main creative stories, their implementation in cratological doctrines of ruling politicum and concepts of the modern education system are stated.